บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การกระจายยาจากผู้ผลิตสู่ผู้บริโภคในระบบสาธารณสุขของประเทศไทยมีได้หลายช่องทาง ได้แก่ ทางร้านขายยา คิดเป็นร้อยละ 45 ทางโรงพยาบาลของรัฐและเอกชนร้อยละ 37.3 ทางคลินิกเอกชนร้อยละ 11 ส่งออกไปจำหน่ายต่างประเทศร้อยละ 3 และจากองค์การเภสัชกรรมโดยตรงร้อยละ 0.7 (สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุขและสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา, 2537, หน้า 23) แหล่งกระจายยาที่เข้าสู่ผู้บริโภคได้มากที่สุด คือ ร้านขายยา จากสถิติใบอนุญาตประกอบธุรกิจเกี่ยวกับยาประเภทร้านขายยาแผนปัจจุบันและร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ ในปี พ.ศ. 2541-2543 พบว่าอัตราส่วนการกระจายร้านขายยาประเภทแรกในภูมิภาคต่อทั้งประเทศ มีค่าร้อยละ 54.77 52.41 และ 51.82 ตามลำดับ อัตราส่วนการกระจายร้านขายยาประเภทหลังในภูมิภาคต่อทั้งประเทศ มีค่าร้อยละ 86.40 86.58 และ 87.04 ตามลำดับ ในจังหวัดลพบุรีมีจำนวนร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษเฉลี่ยเป็นสามเท่าของร้านขายยาแผนปัจจุบัน (กองควบคุมยา, 2543) จากข้อมูลดังกล่าวยืนยันได้ว่ามีการกระจายของร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษมากกว่าร้านขายยาแผนปัจจุบัน และในพื้นที่ส่วนภูมิภาคอาจกล่าวได้ว่าร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษเป็นที่พึ่งสำคัญในการให้บริการสุขภาพ

พฤติกรรมในการแสวงหาการรักษาพยาบาล (health-seeking behavior) เมื่อมีความเจ็บป่วยที่พบบ่อยผู้ป่วยมักจะซื้อยามารับประทานเองจากร้านขายยาหรือไปปรึกษาเรื่องอาการเจ็บป่วยและรับการรักษาจากร้านขายยา (เสาวคนธ์ รัตนวิจิตราศิลป์, 2541, หน้า 25) และจากการสำรวจสำมะโนครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติปี พ.ศ. 2533 อ้างในประกิต วาทีสาธกกิจ (2536, หน้า 5) พบว่าประชาชนซื้อยารับประทานร้อยละ 19 ของค่ารักษาพยาบาลไม่รวมค่ายาที่จ่ายเมื่อเข้ารับการรักษาในสถานพยาบาล ประชาชนมีพฤติกรรมสุขภาพคล้ายคลึงกันคือ เมื่อแยกแยะอาการที่เกิดขึ้นว่าป่วยหรือไม่ป่วยแล้ว การตัดสินใจเกือบทั้งหมดจะเป็นการรักษาตนเองและมักจะซื้อยาใช้เองมากกว่าไปตรวจรักษาที่คลินิกหรือโรงพยาบาล โดยรอดูอาการ 1 วัน ถ้าอาการดีขึ้นก็จะใช้

ยาต่อ แต่ถ้าอาการไม่ดีขึ้นก็จะแสวงหาทางอื่นในการรักษาต่อไป จะพบว่าแหล่งบริการสาธารณสุขในด่านแรกที่ผู้ป่วยคำนึงถึง คือ ร้านขายยา ซึ่งร้านขายยามีกระจายอยู่ทั่วไปทั้งประเทศในทุกระดับ จังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน กฎหมายกำหนดว่า "การขายยาทุกชนิดยกเว้นยาสามัญประจำบ้านจะต้องได้รับอนุญาต มีสถานที่ขายเป็นหลักแหล่ง และมีบุคลากรทางสาธารณสุขเป็นผู้ดูแลการจ่ายยาให้ถูกต้องเหมาะสมทั้งในด้านการบริการและกฎหมาย" (บุษบง จำเริญดารารัศมี, พรทิพย์ เชื้อมโนชาญ, และเรณู อรรถาเมศร์, 2543, หน้า 17) ดังนั้นบุคลากรร้านยาควรมีศักยภาพในการซักประวัติ วินิจฉัยอาการ สั่งจ่ายยา และการให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วยที่ถูกต้องและเหมาะสม ก็จะเป็นคุณประโยชน์แก่ผู้ป่วย ทำให้หายจากอาการป่วยนั้นๆ มีคุณภาพชีวิตดีขึ้น แต่ในทางกลับกันถ้าบุคลากรร้านยามีศักยภาพที่ไม่เพียงพออาจเกิดผลเสียต่อสุขภาพของผู้ป่วย ไม่หายจากอาการป่วยหรือมีอาการที่รุนแรงมากขึ้น ส่งผลให้ต้องได้รับการรักษาที่ยากขึ้นไปอีกและสูญเสียค่าใช้จ่ายมากขึ้น

ร้านขายยามีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ ในอดีตร้านขายยามักเป็นธุรกิจภายในครัวเรือนและเป็นเจ้าของคนเดียวมีการสืบเนื่องของธุรกิจจากรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่งในครอบครัวและไม่มีเภสัชกรปฏิบัติการตลอดเวลา มีเพียงเภสัชกรแขวนป้าย (รุ่งเพชร เจริญวิสุทธิวงศ์, 2538, หน้า 159) เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ก่อตั้งมานานการลงทุนในระยะแรกไม่ต้องการเงินลงทุนมาก ธุรกิจค่อยๆ เกิดความก้าวหน้าและขยายตัวเมื่อเหมาะสม มักไม่ค่อยมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการให้บริการและเนื่องจากยังไม่เห็นความจำเป็นต่อคนในชุมชน แต่ปัจจุบันกระแสสังคมเปลี่ยนไปธุรกิจการขายยาเริ่มมีการแข่งขันสูงขึ้น อีกทั้งแหล่งบริการสาธารณสุขที่ประชาชนเลือกใช้บริการทางสุขภาพมีให้บริการหลายรูปแบบในภาครัฐ ได้แก่ สถานีอนามัย โรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลจังหวัด ซึ่งมีการปฏิรูปรูปแบบการให้บริการให้มีคุณภาพมากขึ้น ประชาชนได้รับความรู้ในเรื่องคุณภาพของการบริการมากขึ้น ดังนั้นจึงทำให้เกิดทางเลือกในการใช้บริการที่มีคุณภาพและเป็นที่พึงพอใจ ดังนั้นเพื่อความอยู่รอดเจ้าของร้านขายยาจำเป็นต้องพัฒนาตัวเองทั้งเรื่องรูปแบบของร้าน ระบบให้บริการและการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ กระทรวงสาธารณสุขได้มีโครงการที่จะพัฒนาร้านขายยาเป็นสถานบริการสาธารณสุขชุมชนเพื่อยกระดับมาตรฐานร้านขายยาทั่วประเทศให้มีหลักเกณฑ์ในระบบสากลและประชาชนได้รับความรู้ ความปลอดภัย และบริการที่ดีจากร้านขายยา ได้กำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยาเร่งรัดดำเนินการในเรื่องพัฒนาร้านขายยา ระยะดำเนินการ ปี 2540-2544 โดยร้านขายยาสามารถเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เกณฑ์ที่ใช้วัดแบ่งเป็น 4 หมวด ในเรื่อง สถานที่ บุคลากร ผลิตภัณฑ์และอุปกรณ์ และการให้บริการซึ่งเป็นหัวใจของการดำเนินธุรกิจและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน อ้างในอนุรักษ์ ปัญญานุวัตรและคณะ (2540, ภาคผนวก)

ผู้ศึกษาในฐานะที่เป็นเภสัชกรมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงเกี่ยวกับงานคุ้มครองผู้บริโภคด้านยา คือ เฝ้าระวังกำกับและการดูแลผลิตภัณฑ์ต่างๆ ที่มีจำหน่ายในร้านขายยา การดำเนินงานการดูแลและเฝ้าระวังนี้ทำตามแนวทางดำเนินการเพื่อลดและขจัดปัญหาการกระทำฝ่าฝืนกฎหมายด้านยา (compliance policy) เน้นในเรื่อง ไม่พบยาชุด ไม่มียาที่ไม่มีทะเบียน ไม่พบยาหมดอายุหรือยาเสื่อมคุณภาพ แต่ขาดในส่วนการประเมินการให้บริการผู้ป่วยของบุคลากรร้านยา การศึกษาครั้งนี้ต้องการทราบถึงการปฏิบัติการจ่ายยาของบุคลากรร้านยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษในพื้นที่รับผิดชอบว่าเหมาะสมต่อการให้บริการอย่างมีคุณภาพหรือไม่ สมควรปรับปรุงแก้ไขอย่างไร เพื่อผลักดันให้ร้านขายยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษเป็นร้านขายยาพัฒนา และก้าวสู่การเป็นสถานบริการสาธารณสุขชุมชน

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติการจ่ายยาของบุคลากรร้านยา
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติการจ่ายยาของบุคลากรร้านยา

ขอบเขตของการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติการจ่ายยา โดยพิจารณาจากประเภทยาที่ถูกใช้มากที่สุด ได้แก่ ยาระบบทางเดินอาหารและระบบทางเดินหายใจ และศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติการจ่ายยาของบุคลากรร้านยาในอำเภอหนองม่วง จังหวัดลพบุรี

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การปฏิบัติการจ่ายยา หมายถึง การปฏิบัติต่อผู้รับบริการตามขั้นตอนต่อไปนี้ การซักถามอาการก่อนจ่ายยา การเลือกยาที่เหมาะสมกับอาการ การจ่ายยาในขนาดที่ถูกต้องและปลอดภัย การแนะนำวิธีการใช้ยาและการปฏิบัติในการดูแลตนเอง

การจ่ายยา หมายถึง การจ่ายยารักษาโรคตามอาการในขั้นปฐมภูมิสำหรับระบบทางเดินอาหารและระบบทางเดินหายใจ

บุคลากรร้านยา หมายถึง บุคคลที่ทำหน้าที่ขายยาในร้านยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ ซึ่งอาจเป็นเจ้าของร้าน ญาติ หรือลูกจ้าง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1.ทราบถึงสถานภาพเกี่ยวกับองค์ความรู้และการปฏิบัติการจ่ายยาของบุคลากรร้านยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ

2.นำผลจากการศึกษามาเป็นแนวทางการวางแผนการพัฒนาบุคลากรร้านยาแผนปัจจุบันเฉพาะยาบรรจุเสร็จที่ไม่ใช่ยาอันตรายหรือยาควบคุมพิเศษ ให้มีการบริการที่มีคุณภาพ เหมาะกับการเป็นสถานบริการสาธารณสุขชุมชนต่อไป

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Chiang Mai University